

RESSAMIN HAYAT SALNAMESİ

Dr. Babek KURBANOV

Son zamanlar halkımızın aksakal sözüne, aksakal nasihatine ihtiyacı bir o kadar da artmıştır. Karmaşık sosyal- siyasi şartlarda geniş halk kitleleri bunalımlı vaziyetten çıkış yolunu çoğu zaman, sırf doğru yol gösterebilen akıllı öğütlerde, müdrik fikirlerde görüyor. Ülkemizde giden demokratikleşme ve yenileşme prosesleri bir daha gösterir ki, vaktiyle ictimai-ekonomik, sosyal-kültürel yaşamımızda baş vermiş deformasyon halleri, sosyal adaletsizlikler, manevi hayatımıza da kendi olumsuz etkisini gösterebilmiştir. Tesadüfi değil ki, birçok manevi-ahlaki niteliklerin kaybolması, idealsızlık, bu sırada bazen kuşaklar arasındaki manevi mirasçılık tellerinin kırılması, halkımız arasında uzun asırlık tarihi olan “büyük-küçük” ilkesinin çiğnenmesi, akaskal sözüne kayıtsızlık, kabalık, gaddarlık gibi hallerin bile baş kaldırması ile rastlaşmalı oluyoruz. Hiç şüphesiz böyle bir durumda halkın ilerici ananelerini yaşatan, onun manevi terakkisine, hızlı gelişmesine hizmet gösterebilen her bir şahıs özel bir ilgiye tabidir. Ne yazık ki, bu kabilden olan şahsiyetlerimizin sıraları çok seyrelmiş gözüküyor.

Asrın başlarındanbu yana onların adlarını hatırlasak manevi kültürümüzün ne kadar büyük kayıplara maruz kaldığını görebiliriz. M. E. Resulzade, Neriman Nerimanov, Üzeyir Hacıbeyov, Bülbül, H. Hakverdiyev, M. Çemenzeminli, Cafer Cabbarlı, Semed Vurgam, Gara Garayev, Fikret Emirev gibi ölmez sanatkarlarımızdan her biri halkı kendi arkasınca, götürabilen, onlara özgürlük ve terakki yolunu gösteren gerçekten büyük simalar, aksakallar idi.

Onların her biri geniş ansiklopedik bilgiye, yüksek profesyonellik seviyesine, kutsal sorumluluk hissine malik tekrar olunmaz ve nadir şahsiyetler gibi halkın hafızasında silinmez izler koyup gitmişlerdi. Bu ünlü simalara has seciyevi cihetleri derinden, onların geçtiği karmaşık, fakat ferahlı yaşam mektebini her yönlü öğrenmeden halkın aksakalı seviyesine ulaşmak olanaksızdır. Burada ne uzun ömürlülük, ne vazife, ne yüksek rütbe, ne de şahsi aktivite... istenilen sonucu vermiyor. Babalar iyi demişlerdi “Akıl yaşta değil, baştadır.” Tabiidir ki, aksakal gibi hürmet sahibi olmak hiç de yalnız uzun ömür sürmekle sadece şaş anlayışı ile kısıtlanmıyor. Halkın hayrında, şerinde yakından iştirak eden, kendi emelleriyle onun başını daima yüce edebilen, zengin hayat tecrübesi ve geniş bilgi dairesi ile

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

seçilen, en ağır dakikalarda bile kendi halkı ile bir sırada dayanabilen şahsiyetler bu yüksek ada layık görülebilirler. Adeta böyle şahsiyetler hakkında düşünürken, hayalimde halkımızın görkemli sanatkârı, eski Sovyetler Birliği Ressamlık Akademisi'nin üyesi profesör Mikayıl Abdüllayev'in parlak siması canlanıyor.

Vaktiyle "Azerbaycan Güzel Sanatlar Haricte" monografyam üzerinde çalışırken Mikayıl Hoca'nın kapsamlı yaratıcılığı ve onun dünyanın 60'tan fazla ülkesinde büyük bir başarıyla eserlerini sergilemiş olduğunu, seyircilerin derin rağbetini kazanmasının şahidi oldum. Onun şahsiyetine ve yaratıcılığına daha derinden ilgi göstermeye başladım. Sanatkârın tema ve içerik açısından son derece kapsamlı yaratıcılığı her şeyden önce onun büyük yaratıcılık faaliyetinden, emek aşkından, aynı zamanda onu derinden düşündüren ictimai-siyasi hadiseleri, tarihi eylemleri fırçaya almak istediğinden ileri gelir.

Konu çeşitliliği ise ressamı, resmin çeşitli yönlerine müracaat etmeye mecbur ediyor ve biz onun her bir janrın estetik tabiatını, bedii-tasvir imkânlarının estetik sınırlarını, biçim ve kompozisyon özelliklerini ne kadar derinden duymasının şahidi oluyoruz. Ressamlığın demek oluyor ki, böyle bir sahası yoktur ki, Mikayıl Abdüllayev burada yüksek sanat örneği meydana getirmemiş olsun. janrın estetik imkanlarını genişletmemiş olsun. Portre, manzara (peyzaj), natüremort gibi geleneksel janrlarla birlikte ressam bedii tertibat işine, ilüstrasyonlara, aynı zamanda mimarlıkla ressamlığın sanatsal sentezine büyük ilgi göstermekle birlikte, burada da son derece yüksek sanat örnekleri ortaya koyabilmiştir. Lakin Mikayıl Abdüllayev hiç de gördüklerini, işittiklerini, okuduklarını sade olarak fırçaya alan resamlardan değil. Tersine, tasvir için nesne seçtiği her bir hadise, eşya ve olay onu derinden düşündürüyor; ressam onları diğer nesne ve olaylarla karşılıklı ilişkide izlemeye çalışıyor. Hadiselerin mahiyetini, oldukça canlı, hayati ve seyirciyi derin hisler, emosyalar alemine götürebilir.

Ressamın bu ve diğer bedii metod, dünya ressamlık mekteplerine has seciyevi cihetler, ayrı ayrı dünya sanatçılarının yaratıcılık dest-hattı, aynı zamanda ressamlıkta kompozisyon ve form, kolorit ve ışık-gölge gibi sorunlarla ilgili ilgi çekici fikirleri bir daha Mikayıl Abdüllayev'in derin bilgi ve yaratıcılık tecrübesini sergilemiş oluyor. Onun "Yazılarım" adlı temel eserinde (Bakı, Işık 1988) bu gösterdiğimiz cihetlerle daha derinden tanış olmak mümkündür. Burada sanatçı yaratıcılığının ilk basamaklarından karşıya çıkan bedii-estetik konuları araştırmaya, izah etmeye çalışıyor ve sanatsal başarıların, aynı zamanda bazı uğursuzlukların bile nedenlerini büyük maharetle izah edebilir. Dünya medeniyeti tarihi ve nazariyesini, özellikle de tasviri sanat problemlerini derinden bilen sanatçı eserde yeri geldikçe onlara yaratıcılıkla müracaat ediyor. Bu veya diğer bedii hadiselerin aynı zamanda kendi eserlerinin bilimsel analizinde bile onlara istinad edebilir. Ressamın şahsen tanış olduğu, dostluk ettiği, yaratıcılığında yararlandığı sanat adamları ile yaratıcılık ilişkilerini ya da salsak bu sahada onun sonsuz imkanlarını idrak edebiliriz. Eserde ressam onların her birine kendi münasebetini, sevgi ve saygısını ifade etmekle birlikte, aynı zamanda bir sanatkâr gibi onlara has

karakter özellikleri ve cihetleri ilgi çekici örneklerle, ekser hallerde ise Azerbaycan medeniyeti ve tasviri sanatına münasebette izah etmeye muvaffak oluyor. Esasen tarihi-kronoloji istikamette yazılmış bu eserde ressamı çocuk yaşlarından onun ellerinden tutan, bir sanatçı gibi gelişmesine, estetik medeniyetinin zenginleşmesine hizmet eden medeniyet temsilcileri büyük hassasiyetle kaleme alıyor. Ezim Ezimzade, Üzeyir Hacıbeyov, Semed Vurgun, Süleyman Rehimov, Mirze İbrahimov, Süleyman Rüstem, Resul Rıza, Gara Garayev, Fikret Emirov, Dimitri Şostakoviç, Sergey Garasimov, Anna Salvatore, Remdo Guttazo, Cakomo Mansu, Roman Karmen, Albert Moraviya gibi eski Sovyet ve yabancı ülke sanatçıları ile onun dostluk ve yaratıcılık ilişkileri Mikayıl hoca'nın geniş yaratıcılık ilişkilerini bir daha sergiliyor. İlgi çekicidir ki, ressam dostluk ettiği şahsiyetlerin dahili alemine, maneviyatına, faaliyet muhitine, karakterlerine derin bir ilgi göstermekle birlikte (hakkında söz açtığımız eserde onun bu açıdan zengin izlenimlerinin şahidi oluyoruz.) onların canlı suretlerinin fırçaya alınmasını da son derece önemli sayıyor. Halkımızın manevi kültürünün gelişmesinde sınırsız hizmetleri olmuş bu ölmez sanatkarların aynı zamanda birçok zahmet adamlarımızın portrelerinin büyük bir ustalıklı meydana getirilmesi ressamın portre janrı sahasında kazandığı büyük başarıları ispatlamaktadır. Onun bu alanda meydana getirdiği Cefer Cabbarlı, Üzeyir Hacıbeyov, Semed Vurgun, Süleyman Rüstem, Mizre İbrahimov, Fikret Emirov, Ferhad Bedelbeyli, Şamama Hasenova gibi portreleri bediiliği, yüksek sanatkarlığı, bu tekrar olunmaz şahsiyetlerin dahili alemine, psikolojik karakterlerine nüfuz etme maharetiyle dikkat çekmektedir. Hatırlatalım ki, halkın gayretli oğulları, kızları her zaman ressamın dikkat merkezinde olmuşlardır. Bu sevgiyi onun Dede Korkut, Nizami, Fuzuli, Nesimi, Natevan gibi sanatçılarımızın şahsiyetlerini ifade eden eserlerinde, aynı zamanda bu sanatçıların eserlerine çektiği röprodüksiyonlarda bir daha gösterebiliriz. Portre janrı ressamın meydana getirdiği Nizami'nin Bakü şehrinde yerleşen avni adlı Metro istasyonundaki mozaik portresi de dikkat çeker. Dahi şairin poetik dünyasına, felsefi-estetik dünya görüşüne, aynı zamanda mozaik tekniğine yakından beled olması sonucunda ressam onun ölmez suretini, zengin yaratıcılık dünyasını gösterebilmiştir. Metro salonunun duvarlarında şairin ünlü "Hamse"sinden alınmış suretler (Mes. Sırlar Hazinesi, Baykuşların Sohbeti, Kerpiç Kesenin Masalı, Hüsrev ve Şirin, Leyla ve Mecnun, İskendername vs.) genelleştirilmiş bir şekilde, yüksek bir sanatsallıkla, lakonik ve rengarenk bir dille ifade edilmiştir. Biz burada aynı zamanda büyük bir enteriyörün 70 metre kadar uzanan yeraltı salonun anıtsal çözümünü daha doğrusu real perspektifte bedii ölçü hissini yaratıcı bir şekilde ifadesini görebiliriz. İlgi çekicidir ki, salonun her iki tarafta ifadesini bulmuş tasvirler salonun sonunda Nizami'nin mozaik üslubunda yapılmış muhteşem portresi ile bir bütün teşkil edebilir. Aslında bu bir daha büyük sanatkarın ölmez ve yaratıcı simasını ebedileştirmek isteğini ifade etmiş oluyor. Resam kendi tanınmış çağdaşlarını, ünlü sanat adamlarını ve ilerici siyaset temsilcileri de sanatı için önemli kalıyor, onların portrelerini yüksek profesyonelliği

ile tasvir etmesi kendi için manevi bir borç gibi kabul ediyordu. Hindistan'ın eski cumhurbaşkanı İndira Gandhi (Onun portresi vaktiyle İ. Gandhi'nin şahsi koleksiyonuna dahil edilmiştir.), Dm. Şostakoviç, İtalyan yazarı Alberti Moraviya, İtalyan heykeltıraşı Cokoma Mansu, İtalyan ressamı Renato Guttuzo gibi sanat adamları da bu kabilden idiler. İlgi çekicidir ki, ressam fırçaya aldığı şahsiyetleri derinden tanımaya, onların dahili alemlerine, düşünce tarzına, yaratıcılık tarzına, psikolojisine, temperamanına, davranış medeniyetine yakından beled olmaya çalışıyordu. Onların çoğu ile şahsen ve yakından temas saklıyor, dostluk ediyordu. Mesela, Azerbaycan'ın sevimli şairi Samed Vurgun ile ebedi ve manevi dostluğu neticesinde şairin birkaç derin manalı portresinin meydana gelmesinin şahidi oluyoruz. “Yazılarım” eserinde ressam Samed Vurgun ailesi ile olan samimi münasebetleri, tanışıklığı, dostluğu, yetenekli şairin tekrar olunmaz karakteri hakkında olan derin izlenimlerini dile getirebilmiştir. Hatırlatalım ki, buna benzer izlenimleri onun, Ezim Ezimzade, İgor Grabar, Üzeyir Hacıbeyov, Resul Rıza, Süleyman Rehimov, Mirze İbrahimov, Sergey Gerasimov, Anna Salvatore gibi tanınmış sanat adamları hakkında yazdığı makalelerde bir daha izleyebiliriz. Bu yazılarda adları geçen şahsiyetlerin, yüksek manevi nitelikleri, estetik idealleri, yaratıcılık üslubu aynı zamanda şahsiyeti hakkında son derece değerli bilgiler verilir. Bu kabilden olan makalelerde aynı zamanda genellikle sanat, özellikle de ressamlık sanatının bir çok problemleri kendi çözümünü bulabilir. Orasını da vurgulayalım ki, bu makaleler tabii ki yaratıcılık mirası ile birlikte ressamın estetik dünya görüşünü, bedii dest-hattını daha yakından anlamaya imkan verir. Mesela ressamın “Nesimi Sureti” adlı makalesinden onun her bir suret üzerinde ne kadar derinden düşünmesi, genellikle ressamlıkta portre janrının meydana getirilmesinde karşıya ne gibi estetik-pratik zorunlukların çıkması vs. Hakkında söylediği derin, içerikli buna benzer fikirleri bulmak mümkündür. Ressamın Nizami'ye Fuzuli'ye hasırettiği makalelerinde de izlemek mümkündür. Bu derin içerikli makaleler her şeyden önce ressamın Azerbaycan, aynı zamanda Doğu medeniyetine ne kadar hassasiyetle yaklaşmasını, burada onun gerçek ve sonsuz potansiyel-estetik imkanlarının yüze çıkarılmasının bedii kültürümüz için ne kadar önemli olmasını isbat etmeye çalışmasının şahidi oluyoruz. Hiç şüphesiz, halkın manevi geçmişine, klasik mirasına, realist estetik ananelerine, bir sözle maddi ve manevi medeniyetine olan derin sevgi ve inam hissi sonuçta Mikayıl Abdullayev yaratıcılığının halkçılığını, realizmini, kendisine mahsusluğunu, yüksek bediiliğini, büyük estetik etki gücüne sahip olmasını gösteren esas özelliklerden olmuştur.

Ressamı ciddi bir şekilde ilgilendiren konulardan biri de Doğu-Batı medeniyetleri arasındaki karşılıklı ilişki ve zenginleşme problemleri olmuştur. Onun “Behzad ve Matiss” adlı makalesinde bu sorunların derin estetik tahlilinin şahidi oluyoruz. Rafael, Karpaççio, Rembrandt, Şarden, Utamaro ve Hokkusaı. Gogen, Kandinski gibi çeşitli millî medeniyetlere mensup olan sanatçıların Doğu medeniyetlerine, aynı zamanda halı, kilim sanatına, özellikle de minyatür sanatına olan derin ilgisini gösterebilir. Behzad ile ondan 333 yıl sonra yaşamış Fransız

ressamı empresyonisti Matiss'in yaratıcılıklarını mukayese eden yazar, bir çok benzerlikler (renklerin istifadesinde, koloritte, renklerin akrabalığında vs.) yüze çıkarabilir. Özellikle Behzad'ın "Şeybani Hanın Portresi" (1507) ile Matiss'in "Merakeşli Kız" (1912) eserlerini mukayese ederken bu benzerlikleri ayarı şekilde yüze çıkarabilir. Bundan başka Fransız ressamın hayatını derinden araştıran Mikayıl Abdullayev, Matiss'in gerçekten de Doğu sanatı, bu sırada Behzad yaratıcılığı ile de yakından ilgilendiğini (o aynı zamanda 1903 yılında Münih'te Herat minyatür mektebinin ünlü temsilcisi olan Behzad'ın eserlerinin büyük bir başarıyla sergilenmesini özel olarak kaydediyor.), ondan zenginleştiğini ve bunun sonucu olarak neoempresyonistlerin puantilizm'den bir defalık olarak uzaklaşmasını ispatlamaya çalışıyor.

Makalenin bir amacı da Behzad yaratıcılığının sönmeyen estetik teravetini ve çağdaşlığını göstermektir. Onun haklı itirafına göre, resamın yüksek estetik niteliğini kaybetmeyen üslup tarzı, bedii-estetik ilişkileri, lakonik dili bugün de çokları için bir örnek rolü oynamaktadır. M. Abdüllayev'in manzara (peyza) yaratıcılığına da büyük önem vermesi tesadüfi değil. Vatanın bütün köşelerini karış karış gezen sanatçı, rengarenk ve duygusal tablolarında kendi vatan sevgisini, vatan hasretini, vatandan doğan grurunu yüksek bir poetiklikle ifade edebilmiştir. Onun "Dağ Eteğinde", "Dağlar a Dağlar" eserlerinde, aynı zamanda insanla doğanın uyumlu ilişkisini ifade eden "Zafer Bayrağı", "Sevinç", "Şamama Hasanova" "İhtiyar Çoban" gibi eserlerinde bir daha resamın zengin ve benzersiz renk paletini, kompozisyon ve bedii yeteneğini izlemek mümkündür.

Mikayıl Abdüllayev, Azerbaycan'da sahne sanatının gelişmesinde de önemli faaliyete bulunmuştur. Onun özellikle Üzeyir Hacıbeyov'un şöret bulmuş "Köroğlu" ve "Leyla ile Mecnun" operalarına, Niyazi'nin "Çita" balesine verdiği tertibat eskizlerini son derece başarılı saymak mümkündür. Bu eserlerin idea-konusu, buradaki kahramanların yaşadıkları tarihi muhit, milli mensubiyetleri, zengin psikoloji alemleri karakterleri vs. her zaman ressamın dikkat merkezinde olduğundan onlara verilen bedii tertibat oldukça real, canlı, inandırıcı emosyonel olmuştur. Tabiidir ki, sırf bu niteliklerine göre de onlar hakkında söz açtığımız opera ve bale eserlerinin idea-konularının sanat diliyle daha derinden ve bediilikle ifade olunmasına hizmet edebilmişlerdir.

Mikayıl Abdüllayev'in çok dallı ve manalı yaratıcılığı git gide daha çok ilgi doğurmaya başlıyor. Onu bütün dünyanın çeşitli ülkelerinde başarıyla sergilenen eserleri tesadüfi değil, geniş seyirci kitleleri ile birlikte uzmanların-sanatşinasların, poligrafi işçilerinin bile dikkatini kendine çeker. Bu açıdan onun eserlerinin "İzkustvo" (Bulgaristan) dergisi için yüz kapağı, onun dünya ressamlığı kataloğunun (Zeyman Neşriyatı) birinci sayfasında (Leipzig 1963), Berlin'de yayınlanmış tasviri sanat eserlerinin yayınına bakış sergisinin afişinde (1962-63), Erich Heyne'nin "Renkkarlık Anlayışı İçin Giriş" kitabının çeşitli sayfalarında (Leipzig, 1962 2. Yayın, 1964) Almanya'da yayınlanan "Tasvir-i Sanat" dergisinde (1964. No:9) vs., yerlerde güzel bir örnek gibi sık sık istifade olunması oldukça

karakterdir. Ömrünün en dolgun çağını yaşayan büyük sanatkârın yaratıcılık aşkı, vatanını, halkını terennüm etmek isteği yine de büyüktür. Hala bundan sonra da onun sihirli fırçasından çıkmış nice nice güzel sanat eserlerini göreceğimize inanıyoruz.